

Rerum Naturalium Fragmenta No. 30

<i>Szemere L.</i> : A tudományos nevek használata irodalmunkban	3
<i>Szemere L.</i> : Gatyás-ölyv és vadvadkacsa	5
<i>Szemere L.</i> : Egy szórakozott törpe sas (<i>Aquila pennata</i> Gni.)	11

Budapest
1912

A tudományos nevek használata irodalmunkban.

Írta: szemerei Szemere László.

Eltételezve a pusztán tudományos irányú természettudományi folyóiratoktól, melyek az individuumokat rendszeresen csak latin néven említik közléseikben – a természettudományokkal könnyebb stílusban foglalkozó szaklapokban mindjobban szokássá kezd válni az individuumok csakis tudományos néven való megjelölése.

Az ilyen szaklapokat (pl. lapunk stb.) nem csak olyanok olvasják, a kik a tudományos elnevezések terén járatosak, hanem az e téren laikusok is, kik ugyan egyébként a szabad természetben forgolódván, természettudományi ismeretekkel mindenesetre bírnak.

Nem lehet már most megkívnani az olvasóközönség zömétől, hogy akár az emlősök, akár a madarak (az állatvilág más osztályairól nem is szólva!) tudományos elnevezését tudja.

Tehát ha csakis a latin nevet használjuk, sokan nem fogják tudni, hogy milyen állatról van szó, a mi egyrészt kellemetlen az illetőre, másrészt zavarra is adhat alkalmat. Könnyű példát lelteni.

Lapunk február 15-iki számában igen alapos cikk jelent meg «a félelem a rovarvilágban» cím alatt. A cikkíró nem említi két bogárnak a magyar nevét, ezek: az *Anobium pertinax* és a *Sylpha quadrimaculata* Schreb. Sok rovar van, melynek nincs jó magyar neve. (Az *Anobium*nak azonban tudom, hogy van: kopogó bogár). S mivel rejtett életmódjuk miatt kevesen ismer-

rik a rovarokat, a pusztán tudományos néven való említés itt nem oly hiba, mint teszem a madaraknál.

Azonban lapunk ugyanazon számában erre is van példa, igaz, hogy van mellette «enyhítő» körülménye. «A két cimbora» című tárcában a szerző a nagy tarka harkályt szerepelteti biológiailag hűen, de csak latin néven, így: «... most hirtelen egy *Picus major* vágódik egyik törzsre...» stb.

Ez a cikk eleje táján áll, azonban a tárca végén megint szerepel a harkály, már magyarul (ez az «enyhítő körülmény») s innen a figyelmes olvasó megtudja, hogy a fentebb említett *Picus major* a mindenki által jól ismert tarka harkály.

Más, az említetteknel súlyosabb baj is származhat azonban abból, hogy csak a tudományos nevet használják. Megakadályozzák evvel a jó magyar elnevezések elterjedését, s ezek kifejlődése elé is gátat vetnek, már pedig felesleges fejtegetni, hogy jó magyar, különösen a jó népies elnevezésekre szükségünk van.

E sorokat nemcsak a latin elnevezések terén járatlanok érdekében írtam, de a tudományok népszerűsítése érdekében is, mely ügynek a tudományos nevek monopóliumszerű alkalmazása semmi esetre sem előnyös.

(*Zoológiai Lapok*, vol.10, (1908) p.76)

Gatyás-ölyv és vadkacsa

Írta: szemerei Szemere László.

Felcsapok az ölyvek fogadatlan prókátorának. Sok klienst megnyúztam s felboncoltam belőlük 1907/8 telén, egyrészt ez is szolgáltatta részemre az okulást, melynek alapján a „vádlottak felmentését kérem”.

A különféle vadászati szaklapokban sűrűn olvashatni: „ölyvek kártétele” címen adatokat arról, hogy itt és itt foglyot, nyúlfiókát, fácánt, stb. fogott vagy evett az ölyv (gatyás- és egerész-ölyv, *Archibuteo lagopus* és *Buteo buteo*).

Akik az ölyvek biológiáját ismerik, azok ilyenek olvasása után is csak védeni fogják, mert a mellett, hogy mindenki elismeri, hogy kivételképen tényleg el fognak emberileg hasznos állatot is, valószínű, hogy az ilyen adatok egy része hibás megfigyelésen alapszik.

A biológiára mindenki hivatkozik és méltán, de az nem helyes, sőt nem is szép dolog, ha a biológiai momentumok helyes megítélésére valaki éppen az ornitológusokat nem tartja hivatottnak, hanem a vadászok hivatottságával hozakodnak elő, holott közismert dolog, mennyire nem ismerik még a „művelt” német nép vadászai sem a ragadozó madarakat!

A legtöbb ornitológus egyszersmind vadász is. Főleg nálunk Magyarországon s az ornitológiánk is éppen a biológiai részen fejlődött ki legjobban. Sőt a kérdés végleges eldöntése is az ornitológusok dolga (a Magyar Ornithologiai Központ nagy arányban dolgozik is rajta!), akik lehetnek elfogulatlanok, míg a pusztán vadászember nem lehet az.

Ha erről vitatkozunk, elkerülhetetlen kitérni annak a tárgyalásától, hogy tulajdonképen melyik érdekkört érinti legközvetlenebbül az ölyvkérdés?

Vagy vegyük még szűkebbre a kérdést. Kik azok a vadászok, akiket ez legjobban érint? Mert ha mértékül azt a vadászt vesszük, a ki nem a maga gazdaságán, hanem bérletben vagy másként vadászik s nem gazdaember, akkor rá nézve minden ölyv káros, még ha 10,000 egér mellett egy foglyot fog is el.

A dolgot azonban nem így kell felfogni, még ha azt számításon kívül is hagyjuk, hogy a jogos egoizmus határán túl eső dolog az ölyvek irtásával a gazdaemberek érdekeit félre tenni az útból! (Azt is latba kell vetni, hogy a nyúl is káros!) A ki a saját területén gazdálkodik, vadászik, azt érinti az ölyvkérdés legközvetlenebbül, ez az irányadó párt, nem a pusztán vadászoké, ezeket ellensúlyozzák, sőt latban lenyomják a pusztán gazdaemberek, kikre nézve az ölyv igen hasznos, ez kétségtelen.

A kifejtett két szélsőségen tehát a vita tárgytalan s azon vadászok, kik egyszersmind gazdálkodnak is (s a madarakat ismerik!) bizonyára az ölyvpártolók közé fognak sorakozni.

Még a szakember sem lehet eléggé óvatos a következtetésekben s az ölyv károssága mellett inkább a pusztán vadászok törnek lándzsát, bizonyára a legtöbbször helytelen következtetés alapján.

Felemlíték egy esetet, mely állításomat támogatja. 1908. január 19-én hazulról egy egerészölyvet kaptam, felboncoltam, s benne tyúkmaradékokat s tollat leltem. Íme egy adat – véltem akkor – az ölyv károsságára. Mikor a húsvéti szünidőre haza-

mentem, kérdeztem egyet-mást az elejtési körülményeiről a szóban forgó ölyvnek s akkor mondta atyám, hogy a lelövetését megelőző napon egy héja megölt egy tyúkot, abból evett az ölyv másnap. Egyébként a kezemhez jutott ölyvekben csakis egér, illetve pocokféléket leltem s a fészkes fák alatt is egérből álló ökrendéket leltem.

A gyomortartalom vizsgálását mindenesetre ki kell egészíteni a szabadban való vizsgálódással s sok körülménnyel kell számolni. Az ölyv gyomrába került madár vagy állat lehetett esetleg elgyengült, beteges példány, no meg dög is.

Esetleg más ragadozó madár zsákmánya. (Greschik Jenő asszisztens úr, ki a Magyar Ornithologiai Központ gyomortartalom-anyagát dolgozza fel, egy időben több ölyv gyomortartalmában lelt verebet és citrom-sármányt. Feltűnt, hogy megközelítőleg azonos lelőhelyről valók s bebizonyosodott aztán, hogy a szóban forgó ölyvek a rókának szánt mérgezett falatokat szedték föl!) Bizonyára senki sem gondolt arra, hogy ép verebet az ölyv el tudjon fogni!

S itt eljutottam fejtegetésemben az ölyvek vadászási módszeréhez, táplálékszerzési módjukhoz. Eszembe jut itten a dr. Mika Károly úr fordításában megjelent Diezel „Az apróvad vadászata” c. munka 960. oldalán feltett nyílt kérdés (az ölyvek kérdésénél): „de viszont azt kérdem: ha jártában-keltében nem másra, ne mondjuk, jobb falatra akad, vajon azt érintetlenül hagyja?”

Hát bizony: a ki ezt írta, az nem számolt az ölyvek vadászási módjával. „Jár-kel” a héja, réti héja, stb., de az ölyvek lesnek. Kútgémen, szénaboglyán, kimagasló fán kuporognak órák

hosszant s lesik a kijáró egeret, pockot. Így is találkozik a mező, erdő vadjaival, de (a legtöbb esetben) érintetlenül hagyja, mert megfogni sok esetben nem is tudná, egérhez kényelmesebben jut, ahol egér nincs, onnan pedig egérjárásos vidékre húzódnak.

A következőkben még néhány pozitív adatot sorolok fel a gatyás-ölyvről (ezt jobban támadják s rendszerint mellőzik azon körülményt, hogy csak telelni jár vidékeinkre s így madár- és állatfiókák étlapjára nem juthatnak).

Az életerős vaddal ez sem bír, nem is igen törődik azokkal s megjelenésekor a madarak sem úgy viselkednek, mintha héja vagy sólyom jött volna, nem félnek tőle.

A vadkacsák semmibe se veszik jelenlétét, mint azt Sárospatakon láttam. E megfigyelés is rejt cáfolatot Diezel említett munkájának az idézett részére. Jegyzetem kivonata:

Sárospatakon a kisebbik, „kerek” erdő mellett, a holt Bodrog partján megfigyeltem, hogy a vadkacsák nem félnek a gatyás-ölyvektől. 1907. XII. 8-án déltájt jártam ottan, már messziről láttam, hogy egy nagyobb falka ruca (tőkések és böjti récék, *Anas boschas* és *Anas querquedula*) leszálltak a mederbe.

Mikor tőlük úgy 200 méterre lehettem, két gatyás-ölyvet láttam majdnem egy időben elrepülni, alacsonyan a kacsák felett.

Az egyik ölyv a partról mintegy 60 méternyire levő tölgyfácskára szállott, de nem, maradt ott sokáig, mert meglehetősen megközelítettem már; szárnyra kapott és ismét amerről jött – alacsonyan a kacsák felett – átrepült a Bodrogon.

Egy kacsza sem repült fel, kevés, hanyag sáporogás hallatszott csak, de e kevés aggodás is hamar elmúlt, s nyugodtan pihentek, melyik a parton, melyik a szélvízben. Ekkor kb. 65 méterre voltam tőlük s távcsövemmel kitűnően láthattam a szélsőket, melyek fél lábon állva fejüket a szárnyuk alá dugva, deleltek. De egy-kettő már figyelt s mikor kissé előbbre mentem, hogy a többieket is szemügyre vegyem, mintegy vezényszóra felrepült az egész falka, melyben volt kb. 150-200 darab is.

1907/8 telén igen sok gatyás-ölyv volt Sárospatakon és vidékén, a kezembe került 19 darab közül 12-tőt magam lőttem, uhu mellett, egyrészt, hogy a különböző színezésűekből gyűjteményemet ellássam, másrészt gyomortartalom vizsgálás céljából, melyekkel az ornitológiai központnak számoltam be. Különösen 1908. januárban igen sok jött az uhuhoz, de csak annyit lőttem, amennyit szükségesnek láttam, ahhoz, hogy az egész télről egyenletesen elosztva legyen adatom róluk.

Az adatok eloszlása a következő volt:

1907	november	9	1	darab
1907	november	16	1	darab
1907	november	23	2	darab
1907	november	24	1	darab
1907	november	30	1	darab
1907	december	1	1	darab
1907	december	29	1	darab
1908	január	10	1	darab
1908	január	19	2	darab
1908	január	22	1	darab
1908	január	31	2	darab
1908	február	2	1	darab
1908	február	6	1	darab

1908	február	24	1	darab
1908	február	27	1	darab
1908	március	12	1	darab

Minden ölyvben 1-6 egér- vagy pocokfaj, csak a január 22-iki példány gyomrában leltem az egerek mellett egy vakondot (*Talpa europea*) is.

Nem sok alakban lehet vakondokat fogni télen az ölyvnek s én hasonló esetet még eddig nem is olvastam. Mások a gyomortartalom vizsgálása közben különféle szárnyast, nyulat, sőt kevés esetben denevért is leltek, persze az ilyen eseteket mindig közlik, éppen azért mert szokatlanok, míg az egérből álló gyomortartalmak a természetesek.

Hogy gyenge, beteg vadat elfog, ez nem oly nagy bűn s valahol hallottam arról harangozni, hogy a róka (*Canis vulpes* L.) mentségére felhozták (természetesen a német zoológusok) azt, hogy ilyen cselekményével a vadállományt óvja a degenerálódástól! Az ölyveket ilyenfélekkel nem szükséges védelmezni, több támpontunk van hasznosságuk mellett, a már letárgyaltak alapján.

Védelmüket csak ajánlhatom, van valami felemelő abban, hogy az uhunkhoz szédületes gyorsasággal vágó ölyvet békén hagyjuk tova szállni.

Legyünk csak ilyenkor türelmesek s olyan káosz keletkezik a felgyűlt ölyvekből uhunk körül, hogy előbb-utóbb szemet szűr egy arra kuncsorgó héjának vagy sasnak, ezeket aztán marasztaljuk le puskánkkal.

(*Zoológiai Lapok, vol.12, 1910, p.127-129.*)

Egy szórakozott törpe sas (*Aquila pennata* Gni.).

Írta: szemerei Szemere László.

Ornitológiai rubrikáimban van néhány adat eme legkisebb termetű sasról. Az 1908. évi aratási szünidőben öcsémmel a falunk határában vadászgattunk, nyúlra, fogolyra s esetleg az utunkba tévedő érdekesebb ragadozó madarakra.

Szakérdekeink úgy hozzák magukkal, hogy a nyúlhajsztát legott abbahagyjuk, ha valamilyen érdekesebb madáralak jelent meg a láthatáron.

Ezért legjobban szeretünk csak ketten vadászni, főleg, ha a többi cimbora eme nézetünket nem osztja, nem méltányolja.

Egyszerű és általánosan ismeretes fogás a nyílt terepen levő madár vagy állat megejtésére az, hogy a két vadász közül az egyik előbb elindulva nagyobb körívet csinál az illető madár körül s mikor a figyelmét esetleg némi gesztusokkal is magára vonja, akkor óvatosan elindul a cimbora, de az ellenkező irányban s szűkebbre fogva a kört.

Ezt az öcsémmel már eléggé begyakoroltuk s ezen eljárással lőtte szeptember 17-én az említett törpe sast. Kétszer is becsaptuk.

Mintha távolságot mérnénk, egyenletes, lassú lépésekkel jártuk a burgonyát, lóherét s egyéb gyönyörűségét a gazdaembernek, hogy édes álmaiból felzavarjunk vagy egy tapsifülest, midőn int az öcsém egy legelő felé. Valami fehér pontot láttam a

tehéncsordától úgy 70 lépésre, a földön, tőlünk úgy 300 lépésre volt.

A hadi terv készen lett, mire húszat léptünk, mondván:

„Én a külső kört csinálom jobbra feltűnően, te azalatt a tehenek között lopakodj hozzá!”

Azután elindultunk. Azt láttuk, hogy egy világos színű ragadozómadárral van dolgunk, de a fajt illetőleg nem jutottunk megállapodásra.

Később láttuk, hogy eszik valamit. Azután rendesen ment a dolog s mivel láttam, hogy az öcsém már lőtávolságba ért, magam is közeledtem a madárhoz s szintén megközelítettem, úgy 70 méterre. Ekkor hallottam a lövést, a sas felszállott.

Még három töltény sörétadagját küldtük utána eredménytelenül, sőt a sas, mintha számba se vette volna, hogy mindez neki szólt, lendült egyszer-kétszer s leszállt ismét tőlünk, úgy 300 lépésre egy szántásra.

„Hm”, vélte az öcsém. Egyebet én se válaszolhattam neki. Nem hódolunk annak a divatnak, hogy ilyenkor egymásnak szemrehányást tegyünk.

Itt különben egyikünk sem volt hibás, hanem ama csalfa körülmény, hogy a világos színű madár zöldes háttérben közelebbre látszott lenni, mint a hogy tényleg volt. Gyerünk újra, mondám. Ezúttal nem várt be, felszállt; került, fordult s leszállott egy akácfára. Elég nyílt hely volt az is, úgy hiszem 4-5 fa áll ottan egy kút mellett, vakaródzó fául szolgálván a jószágnak, pihenő és kilátó pontul e kóbor madárnak.

„Próbáljuk meg harmadszor is, úgy látszik, nincs maradása, míg a múzeumba nem kerül.”

„Véled?”

„Vélem, mert igen éhes lehet. ”

„S a módszer?”

„Ugyanaz, de balra!”

Azután csináltam egy szép nagy körívet, jó távol tartván magamat a fáktól.

Egészen a fa alá engedte az öcsémet s csak akkor fordult feléje, mikor fegyverét már célzásra emelte. Utóbb mondta Zoltán, hogy annyira meg volt lepve, hogy eszébe sem jutott elrepülni. 15-20 lépésről már nem hagyta ki a sörét, holtan kalimpált le elébb a sas, azután gallyról-gallyra akadozva utána jött le zsákmánya is, egy tojó tövisszúró gébics, azaz hogy már csak a fele, a hiányzó részt a sas felbontásakor a gyomrában találtam meg. A sas kifehéredett öreg hím volt, csak a háta van kissé sárgásbarna színben tartva, gyűjteményünk legcsinosabb darabjai közé tartozik.

E faj tojása is képviselve van egy darabbal az öcsémmel közösen vitt gyűjteményünkben. Ez meg kalandos, sőt merész vállalkozás révén jutott Zoltán birtokába, a fészekszedést illetőleg. A késmárki rengetegeken lelte – gimnazista korában – egy hatalmas jegenyefenyőn a sásfészket, 1904. május hó elején.

A törzsnek oldalágai csak 6-8 méteren túl kezdődtek, maga a törzs átkarolhatatlanul vastag, egy szó annyi, mint száz, „segédigét” kellett kivágni, mint tréfásan emlegetni szokta az öcsém. A „segédige” pediglen egy sudár fenyőfa volt, ezt egy szerda délután vágta ki (hármán valának), szombaton délután nagy nehezen nekitámasztották a fészkes fa alsó ágának. Az első megtámasztási kísérlet majdnem balul ütött ki, ugyanis az egyik cimbora karja kiállt; alig érkeztek az öcsémék félreugrani a zuhanó törzs elől!

Másodszorra aztán sikerült a „segédigét” a kívánt helyre támasztani s a többi már közönségesebb, de mégse csekély munka lehetett, Zoltán mászott fel a fára. Még mindig emlegeti.

Három tojás volt a fészkekben s így mindhárom cimbora kárpótlásban részesült, ami ilyen alkalmakkor nem történhet mindég az osztó igazság szerint.

Egyszer Pataknál uhunkhoz törpe sas is jött, de gatyás-ölyvnek néztem, míg közeledett, nem néztem rá. (Hogy miért, fentebb kifejtettem.)

Vág az uhuhoz, aztán alant szállva elment. Ekkor fehér vállfoltjairól felismertem, sajnos már késő volt, nem jött többé Fülöphöz, bármint hajlongott is az s borzolta fel tollait, mutatván gönczi hordó nagyságát.

„Szomorú, igen szomorú eset!” szoltam kísérőmnek, egy pataki mendúznak. Ő azt vélte, „úgy kell Szemere úrnak, miért nem lövi az ölyveket is!” „Ácsi!”

(*Zoológiai Lapok, vol.12, 1910, p.141-142*)

